
Bosch, jansenista?

Joaquim Sala-Sanahuja (UAB - Fundació Bosch i Cardellach)

L'octubre de 1792, arriba a Sabadell, acompanyat d'un llarg seguici, el darrer bisbe d'Alet, diòcesi de la província eclesiàstica de Narbona. Anton Bosch i Cardellach, aleshores secretari municipal, s'encarrega de l'allotjament dels exiliats. Aquest exili, preludi de la Guerra Gran (1793-1795), i l'actitud mateixa de Bosch, reflectida a la seva *Memoria de las cosas notables de la vila de Sabadell*, proporcionen indicis valuosos sobre la familiaritat de Bosch amb el pensament jansenista de Fèlix Amat de Palou i sobre la influència d'aquest darrer en l'acció política de Bosch. Perquè sembla molt plausible que el Bisbat d'Alet, conegut pel seu seminari jansenista, s'instal·lés a Sabadell per obra de Fèlix Amat. L'article inclou traduccions catalanes de les actes de la parròquia de Sant Fèlix de Sabadell que relaten l'enterrament del bisbe d'Alet, i que cal comparar amb el text corresponent de la *Memoria...* de Bosch i Cardellach.

Un episodi molt significatiu del període de la Guerra Gran, que Bosch relata a la *Memoria de las cosas notables de la vila de Sabadell comensant en desembre de 1787* (BOSCH, 2003) i que mossèn Ernest Mateu destaca en la seva biografia (MATEU, 1969), és l'estada i la mort, l'any 1793, a Sabadell, de Charles de la Cropte de Chantérac, darrer bisbe d'Alet. Alet era una seu episcopal situada en un vessant molt reulat de les Corberes, en allò que avui és el departament de l'Aude i, en part, els de Midi-Pyrénées i dels Pyrénées Orientales (la part de les Fenolledes i del Capcir). Monsenyor de Chantérac fugí d'Alet el 30 d'agost del 1792 i arribà a Sabadell, exiliat arran de la repressió del Directori revolucionari a tot França i de la confiscació del seu palau episcopal i de tots els seus béns poc abans del Terror, l'octubre de 1792. La descripció que mossèn Mateu extreu de Bosch és més clara i concisa, i ens sembla escaient de reproduir-la aquí:

“El dia 9 d'octubre de 1792, proveït d'una lletra personal del bisbe de Barcelona manant que se li guardés la mateixa atenció que al prelat, vingué a refugiar-se a la vila el bisbe d'Alet, Charles de la Cropte, amb els seus vicaris generals, canonges i altres sacerdots, a tots els quals s'hagué de proporcionar un digne allotjament. La vila de Sabadell els va rebre molt dignament, àdhuc fent repicar les campanes –el campaner estava a sou del Comú. El marquès de Meca va cedir al bisbe i al seu seguici les habitacions d'una part de la seva casa senyorial, puix l'altra part l'ocupava el comandant militar de les tropes estacionades a Sabadell. Encabir tantes personalitats en cases adequades era d'incumbència de l'Ajuntament (...). Aquesta onerosa preocupació requeia sobre el secretari, el qual se'n va sortir airoament procurant, de moment, taula i sostre a tothom, “a pesar de la actitud un poco hostil de quienes, por tratarse de personas eclesiásticas debían proporcionarles antes que nadie”. L'endemà de l'arribada, tot l'Ajuntament acudí a complimentar el bisbe, fent d'introduïdor en Bosch i Cardellach com a secretari de la corporació, l'únic sabadellenc que entenia i parlava el francès” (MATEU, 1969, p. 37).

1 També designat amb el terme “molínisme”, de la teoria del Padre Molina sobre una “concordança” entre la llibertat de l'home i el poder diví. Els jansenistes s'hi oposaven en nom de la *Sola Gratia* (per assolir la salvació), en la línia agustiniana (i per això l'església dels escolapis de Sabadell es va dedicar a sant Agustí, d'acord amb la condició del marquès de Ciutadella en fer la donació del casal Meca. Vegeu la resta de l'article).

Més enllà, mossèn Mateu destaca un fet que la *Memoria...* de Bosch recalca una i altra vegada: que la presència dels exiliats “francesos” no era ben vista per tothom, i sobretot per mossèn Segimon Campdepadrós, rector de Sant Fèlix i màxima autoritat religiosa de la vila. De fet, arran de l'emigració, a partir del 1790, d'una bona part del clergat de França (uns tres-cents mil religiosos, segons diverses fonts), el Principat va haver d'acollir-ne un nombre no quantificat però important, sobretot procedents dels bisbats d'Occitània. I això va generar conflictes amb els estaments eclesiàstics d'aquí. Val a dir que durant el segle XVII, sobretot, el nostre país ja havia acollit un nombre molt important d'immigrants occitans, vulgarment anomenats “gavatxs”, un terme despectiu, i, més formalment, “francesos”, que eren de llengua occitana (principalment en les variants gascona i llenguadociana) i que aviat es van assimilar.

Alet: un bisbat “jansenista”

Més enllà de les dificultats materials que l'acollida dels eclesiàstics exiliats implicava, les diferències ideològiques dels bisbats francesos amb els catalans van motivar un gran nombre de malentesos i de picabaralles durant l'estada a Catalunya d'aquests clergues, que en alguns casos, i concretament a Sabadell, es va perllongar fins a set anys. I són aquestes diferències ideològiques, també, emmarcades en l'Església de l'època, sobretot per la lluita de poder entre jesuïtisme¹ i jansenisme, que ve del segle anterior, però que per diverses causes –sobretot la guerra de Successió– es manifesta més tardanament a Catalunya, que poden explicar l'aparició d'un bisbat en pes, i a més quasi fantasmagòric, en una petita vila com Sabadell, que a l'època no tenia més de dos mil cinc-cents habitants, una bona part dels quals, dispersos pel terme.

En efecte, el Bisbat d'Alet, que havia romàs aturat en el temps des de l'edat mitjana, en una frontera quasi inaccessible, en mans de bisbes que no hi residien i d'una colla de petits nobles indiferents i desvagats, es va destacar a partir del segle XVII per les seves posicions marcadament jansenistes, que van tenir influència a tot França. La causa en va ser el nomenament com a bisbe, l'any 1639, d'un capellà

rigorista que havia estat protegit per Richelieu i que ara volien allunyar de París: Nicolas Pavillon. El nou bisbe convertí un petit bisbat quasi virtual en un focus d'irradiació dels corrents jansenistes, sobretot amb la creació d'un seminari que perdurà fins a l'exili de monsenyor de Chantérac. Pavillon, protegit pel príncep de Conti, nebot de Richelieu, també adoptà un ritual específic d'Alet, que Charles de la Cropte de Chantérac mantindrà i millorarà, i que va tenir practicants a molts altres bisbats de França. La fama jansenista del bisbat d'Alet, doncs, juntament amb la memòria de Nicolas Pavillon, havia d'arribar fins a les instàncies eclesiàstiques espanyoles.

94 Aquest fet ens permet de formular una hipòtesi que explica la instal·lació d'aquell bisbat a Sabadell. Perquè durant la Guerra Gran (1793-1795) una de les autoritats eclesiàstiques que va participar més activament en la reorganització del Principat fou, justament, Fèlix Amat de Palou, prohomsabadellenc i amic, com és prou sabut, d'Antoni Bosch i Cardellach. I Fèlix Amat és, juntament amb el bisbe Climent, un dels jansenistes més importants de l'església catalana d'aquell moment.

En aquest punt, cal insistir en la importància política, però també filosòfica, de les idees que desenvolupà el jansenisme, i que Amat de Palou, a l'ombra dels bisbes Climent, a Barcelona, i Armanyà, després, a Tarragona, va servir amb brillantor. Durant el segle XVIII, el jansenisme eclesiàstic es manifestà com un corrent que es basava en tres pilars característics: la reivindicació de la Bíblia i del cristianisme dels tres primers segles –amb el seu ideal de pobresa i de rigor–, l'episcopalisme –en detriment de l'autoritat del Papa– i el regalisme, o racionalització de les relacions de les diòcesis amb el poder reial. En l'àmbit de la formació eclesiàstica, el jansenisme del segle XVIII, i l'activitat d'Amat en particular, en la seva qualitat de director (equivalent de l'actual “cap d'estudis”) del Seminari de Barcelona, propugnà un retorn al tomisme, en detriment del platonisme i de la primacia del dogma que defensaven els jesuïtes. És evident, tot i que sovint els jansenistes se'n desdiuen, que perviu en aquest pensament la marca pascaliana i cartesiana del racionalisme francès.² En el moment de la

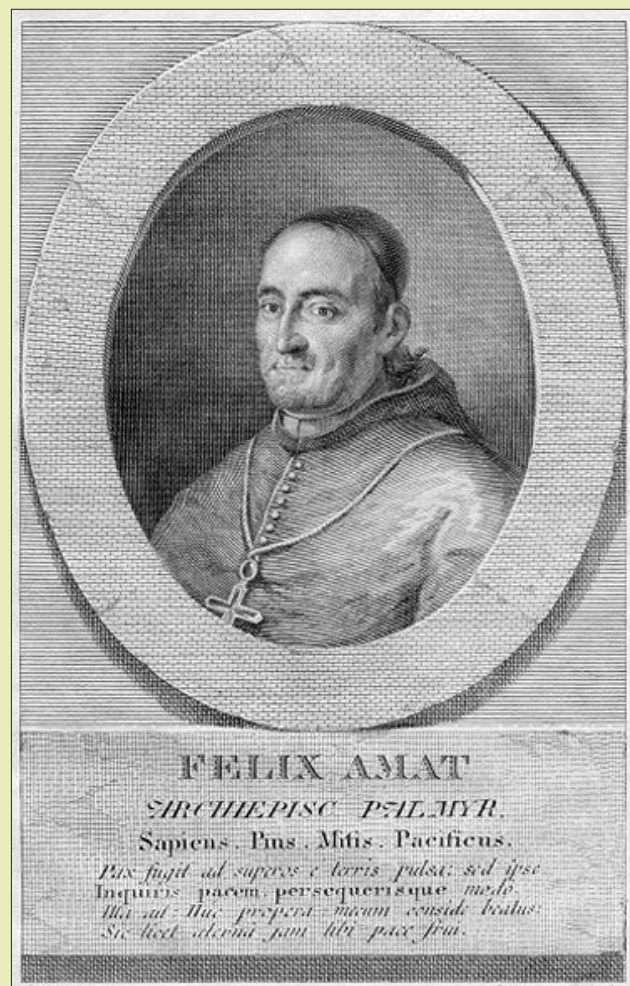


Figura 1. Fèlix Amat de Palou i Pont (Sabadell, 10 d'agost de 1750 – Barcelona, 11 de novembre de 1824), teòleg jansenista català de la Il·lustració.

Revolució Francesa, els bisbes jansenistes –com ara el d'Alet– es negaren a prestar jurament a la nova constitució del clergat, però a la llarga arribaren a un acord amb el Consolat. En el context polític espanyol dels regnats de Carles III i de Carles IV, i de l'anomenat “despotisme il·lustrat”, existí a Madrid mateix un corrent –o “partit”– parajansenista, que influí notablement en el govern i que deixà el terreny adobat per a l'expulsió dels jesuïtes. Potser cal recordar també que Amat va ser nomenat confessor reial de Carles IV i que intervingué de manera determinant en la subordinació de la cort espanyola

a l'invasor napoleònic, adduint que la fugida dels reis a Cadis seria un "pecat mortal". Posteriorment, el seu "afrancesament" l'allunyà dels afers polítics i determinà en la seva vida una fase brillant de creació intel·lectual.

En la seva obra, per exemple, i tornant al cas particular que ens ocupa, Amat cita diverses vegades les idees de Nicolas Pavillon; i la influència de l'acció d'aquest darrer i de la diòcesi d'Alet es manifesta repetidament en els atacs dels Amat, oncle i nebot, contra la col·lusió del poder reial amb el poder papal, tot oposant-hi la necessitat d'una entesa, d'un pacte directe amb els bisbats (el regalisme de base francesa). Al *Tratado de la Iglesia de Jesucristo ó Historia eclesiástica*,³ el futur arquebisbe de Palmira hi destaca, en parlar del segle XVII, el paper exemplar de Nicolas Pavillon i de la diòcesi d'Alet com a pal de paller de l'oposició a l'intervencionisme reial en la política eclesiàstica: "(...) *el obispo de Alet, hombre de conciencia muy delicada, y de costumbres exemplarísimas (...)*" (AMAT DE PALOU, 1807, p. 425). També reapareix a la primera de les *Seis cartas a Irénico*,⁴ signades per Amat de Palou sota el pseudònim de Macario Padua Melato, i que són una síntesi i una defensa ardent del jansenisme i del corrent de Port-Royal, personificat en Angélique Arnauld. En aquesta carta, Amat matisa l'enfrontament de Pavillon, bisbe d'Alet, amb el sobirà de França, i en justifica els efectes posteriors. "*El famoso Arnaldo (...) desmiente la calumnia de un escritor calvinista que alegaba la disputa que los Obispos de Alet y de Pamiers tuvieron con su Soberano sobre regalía, para hacer sospechosos á los católicos de poca fidelidad á los Soberanos, especialmente en las desavenencias que ocurran entre el Papa y el Rey (...). Aquellos obispos en nada se apartaron de la obediencia debida al Soberano*

según nuestra Religión" (AMAT DE PALOU, 1817, p. 12). La posició jansenista d'Amat li valgué de figurar durant més d'un segle a l'*Index* d'obres prohibides, sobretot per les *Observaciones pacíficas sobre la potestad eclesiástica*, del 1817, també signades per Amat amb el pseudònim Macario Padua Melato, i molt a prop, en la mateixa llista negra de l'*Index*, del *Librorum Prohibitorum*, del *Rituel romain du pape Paul V à l'usage du diocèse d'Alet avec les instructions et les rubriques en françois*, redactat el 1668 per Nicolas Pavillon.

Segons la nostra hipòtesi, doncs, el bisbe de Chantérac i tot el capítol d'Alet s'instal·là a Sabadell per intervenció de Fèlix Amat de Palou, que devia intercedir des de Tarragona, on era canonge magistral, davant el bisbe de Barcelona, Gabino Valladares, un bisbe regalista que havia succeït el destituït Josep Climent, però al marge de les autoritats eclesiàstiques locals. Això explica, en conseqüència, l'actitud adversa als clergues francesos, tant per part del rector de la parròquia de Sabadell, mossèn Campdepadrós, com dels caputxins, que eren els dos pols del poder religiós a la nostra vila. Bosch, en la *Memoria...* no s'està de comentar una i altra vegada aquesta animadversió i de constatar, quan relata les cerimònies fúnebres dedicades al bisbe d'Alet i d'altres de posteriors en què també van participar els capellans d'Alet, per exemple, la diferència en els ritus que practicaven aquests darrers, que van ser obertament criticats pel clergat sabadellenc. Ho detalla, per exemple, en la crònica del 29 de març de 1793: "En todas las funciones de 40 horas, i dijous i divendres de Semana Santa, se observà que los sacerdotes francesos se olvidaban molt de llevar-se lo solideo; de lo que lo poble se admiraba, i observant que ningú de ells se sab persignar, que no tenian a la butlla de la Crusada, rosari, via crucis, escapularis etc., en gran devoció, per ser cosas poch o gens usadas en Fransa, comensaren la gent a fastidiarse de tots los francesos clamant bastantment contra ells" (BOSCH, 2003, p. 166).

Bosch, que a més de metge del bisbe d'Alet, s'encarrega, com a secretari de l'Ajuntament, d'allotjar-lo i de proporcionar-li els recursos mínims per al seu establiment, també actuava, si la nostra

2 Vegeu, en aquest aspecte, Monique COTTRET, *Jansénisme et lumières. Pour un autre xviii siècle*. París: Albin Michel, 1998; i també Cathérine-Laurence MAIRE, *De la cause de Dieu à la cause de la nation: le jansénisme au xviii siècle*, París: Gallimard, 1998.

3 Fèlix AMAT DE PALOU, *Tratado de la Iglesia de Jesucristo ó Historia eclesiástica*, vol. 11, 2a ed., Barcelona: 1807.

4 Macario PADUA MELATO, *Seis cartas a Irénico*, Barcelona: Imp. Tecla Pla, 1817.



Figura 2. Detall del mapa del sud del França i el nord de Catalunya, amb Alet i Sabadell. Autor: Willem Jansz Blaeu, 1642. Publicat dins: Atlas novus. Amsterdam: G. Blaeu, 1642. RM.215351 (Institut Cartogràfic de Catalunya).

hipòtesi és certa, a instàncies d'Amat.⁵ És ell, plausiblement, qui acompanya el secretari del bisbe de Chantérac i el seu vicari general a Barcelona per demanar al marquès de Ciutadilla, propietari del casal Meca i amic de Fèlix Amat,⁶ que posi en raó el masover, germà de mossèn Campdepadrós, en un conflicte sobre l'apartament del prelat (BOSCH, 2003, p. 153). Aquesta actitud protectora, derivada de la seva relació amb Amat, ja adscriuria Bosch als cercles

5 Formulem ara la hipòtesi que l'estada de Bosch, com a metge, a Bràfim (Alt Camp), entre 1783 i 1787, està relacionada amb el trasllat d'Amat a Tarragona, el 1784, on preparava, ja de temps abans, la vinguda del bisbe Armanyà, seguidor del destituït Climent, des de Lugo, el 1785. Amb aquests dos personatges es constitueix un nucli jansenista de gran influència a la península i que compensa la caiguda en desgràcia del bisbe Climent. Cal recordar que Armanyà i Amat fundaran a Tarragona una Sociedad de Amigos del País i que des de Tarragona intervindran ben aviat en la política espanyola. Caldria analitzar, al nostre parer, les incidències de la vida de Bosch a l'ombra de l'activitat intel·lectual i política d'Amat, fins al 1804 si més no. Vegeu, en aquest sentit, Ramon CORTS I BLAI, *L'arquebisbe Fèlix Amat (1750-1824) i l'última il·lustració espanyola*, Barcelona: Herder-Facultat de Teologia de Barcelona, 1992.

6 Antoni Cortès d'Andrade i de Meca, cinquè marquès de Ciutadilla, nebot del botànic il·lustrat Antoni de Meca i Cardona (mort el 1788), del qual havia heretat el títol. Aquest darrer havia estat un dels grans amics i protectors de Fèlix Amat, el qual, justament, introduí l'estudi de les ciències naturals en el programa del Seminari major de Barcelona. El nebot, Antoni Cortès d'Andrade, diputat a Corts per Martorell l'any 1811, donà el casal Meca de Sabadell, l'any 1816, per fundar-hi el Col·legi dels escolapis, certament per intermediació d'Amat. Tots dos van col·laborar en l'estratègia jansenista d'Amat de substituir el pes de l'ensenyament elitista dels jesuïtes, expulsats, pel model més popular dels escolapis. Vegeu Joan FLORENSA I PARÉS, *L'ensenyament a Catalunya durant el trienni liberal (1821-1823)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996. Del mateix autor, *El model educatiu de l'Escola Pia a Catalunya (1683-2003) Una escola popular*, Barcelona: Societat d'Història de l'Educació (IEC), 2010. Vegeu també Eva SERRA I PUIG, "Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII", *Recerques*, núm. 5 i *La crisi de la societat agrària*. Barcelona: Ariel, 1975.

7 Claude-Joseph TROUVÉ, "Description générale et statistique du département de l'Aude", dins *Essai historique sur les états généraux de la province du Languedoc*, París, 1818 [reeditat a la *Revue rétrospective*, núm. 2, 2e série, febrer de 1835].

8 El Superior del Seminari Major d'Alet, l'arxidiaca Jean Borrel, també acompanyà el bisbe de Chantérac a l'exili sabadellenc.

9 Jean DOINEL, "Courte notice documentaire sur le dernier évêque d'Alet", dins *Mémoire de la Société des arts et des sciences de Carcassonne*, 1907, núm. 3, 2e série, p. 220. Vegeu també Joseph-Téophile LASSERRE, *Recherches historiques sur la ville d'Alet*, Carcassonne: Imprimerie J. Parer, 1877.

il·lustrats catalans del moment, si acceptem la tesi del pare Batllori i sobretot d'Ernest Lluch que, a casa nostra, el jansenisme i les derivacions del pensament de Pascal i de Descartes en el segle XVIII configuren, per bé que amb un perfil molt moderat, el nucli de la nostra Il·lustració.

Un bisbe il·lustrat

Qui era, doncs, aquest bisbe d'Alet que aviat va establir amistat amb Bosch i que va deixar a Sabadell gairebé una aura de santedat? Nascut al Perigord l'any 1721, d'una família de la gran noblesa de França, els Chantérac, havia estat nomenat a la seu d'Alet, a prop de Carcassona, l'any 1763. Val a dir que la regió del Razès, on se situava la diòcesi d'Alet, depenent de la província eclesiàstica de Narbona, era una zona tradicionalment de frontera, escenari de lluites polítiques i religioses constants des de l'edat mitjana. Per aquesta raó, d'ençà de la fundació del bisbat, el segle XIV, els bisbes eren també comtes d'Alet (Aleth en la grafia antiga, de base occitana), potser per recalcar que hi exercia una doble autoritat: eclesiàstica i militar. El Baron Trouvé, que va ser prefecte general de l'Aude i gran il·lustrat, revolucionari de primer, i finalment monàrquic convers, es refereix a Chantérac, a la seva *Description générale et statistique du département de l'Aude*, publicada a París el 1818,⁷ com un "prélat éclairé", mantenidor a Alet d'una escola de teologia "que projectava un esplendor molt viu" (es refereix al seminari jansenista),⁸ i finalment l'anomena "l'évêque des routes" per la seva intensa activitat en la construcció, a la diòcesi, d'una nova xarxa de carreteres que sufragava amb diners del bisbat o bé personals. Per un document preciós adjunt a una breu notícia biogràfica de Jules Doinel, i que consisteix en l'inventari minuciós dels béns mobles confiscats pel Directori al palau episcopal d'Alet –al cap de pocs dies de la fugida del bisbe cap a Sabadell–, sabem que es tractava d'un il·lustrat, si fem cabal de recompte de volums de la seva biblioteca personal: 1.257 volums, sense comptar els de servei estrictament litúrgic.⁹ I l'any 1766, havia publicat un breuari específic d'Alet: *Breviarium electense, illustrissimi & reverendissimi in Christo Patris D. D. Caroli de La Crote de Chanterac, episcopi & comitis electensis, auctoritate*,

ac venerabilis ejusdem ecclesiae capituli consensu. El mateix article de Doinel ens permet de conèixer els esdeveniments que van precedir la seva arribada a l'exili de Sabadell, que resumim a continuació.

El 1790, ja en plena Revolució, de Chantérac s'havia negat a prestar jurament a la Constitució Civil del Clergat, altrament dit “jurament cismàtic”, com la gran majoria de bisbes francesos i com una bona part del clergat.¹⁰ En va resultar la deportació i l'embargament de tots els béns episcopals després d'un període d'incertesa de dos anys. La catedral d'Alet va ser l'última que es va tancar a tot França. Segons Doinel, cal pensar que la fugida del bisbe Chantérac i de tot el Capítol de la catedral i dels càrrecs de la diòcesi va ser preparada pel canonge Camurac, que havia marxat d'Alet el 10 de maig de 1792. El prelat el va seguir, juntament amb diversos canonges, el 31 d'agost d'aquell mateix any.

L'arribada a Sabadell, la descriu mossèn Téophile Lasserre: “Arribat a Espanya, en aquella terra tan catòlica i hospitalària, monsenyor de Chantérac reposà una mica a Puigcerdà i a Vic, i, el 9 d'octubre, arribà a Sabadell i posà al casal Meca”.¹¹ La relació de Bosch a la *Memoria...* és molt més emotiva: “Al descobrir-lo se li tocaren las campanas i se deserrà lo poble a vèurer-lo i recibir-lo. Entrà a cavall, plorant, i tothom feya lo mateix de vèurer lo motiu de sa vinguda” (BOSCH, 2003, p. 152). El viatge atzarós i els esdeveniments del Terror, amb la notícia de la mort de Lluís XVI i en la impossibilitat de comunicar-se amb la seva germana Elizabeth, de 84 anys, que havia deixat a Alet, li van malmetre ràpidament la salut, com comenta Bosch, que el va tractar –tot i que el bisbe duia també un metge en el seu seguici, germà d'un dels sacerdots d'Alet, que se'n tornà a França, però, al cap de pocs dies–. El relat de Lasserre passa ràpidament al desenllaç: “A partir d'aquell moment patí freqüentment de mals de cap i de budells, que feia anys que tenia. La nit del 26 d'abril de 1793, presa, de sobte, d'un atac violent del seu mal, va fer cridar el seu director per confessar-se”. I més enllà: “Perdé la paraula i morí plàcidament en el Senyor, a dos quarts de 9 del matí del 27, havent rebut l'Extremunció. Tot allò que ara seguirà és extret, mot a mot, com el relat de la mort, de la *Vie abrégée* d'aquest prelat, composta pels sacerdots de la seva diòcesi que van assistir al traspàs. I ha estat transcrita als registres de la parròquia de Sabadell”.¹²

Traducció i retraduccions successives de la *Vie abrégée*

La relació de la cerimònia fúnebre que fan els capellans d'Alet a la *Vie abrégée* –tal com apareix al llibre de Lasserre– és “composta” amb diversos documents: en primer lloc, una crònica del funeral traslladada literalment al “Llibre dels Consells de la Reverenda Comunitat de la parròquia de Sant Feliu de Sabadell” i retranscrita per al text de l'Abbé Lasserre el 12 de juny de 1877 per mossèn Pere Turull i Moragas –que va ser coautor, amb Sardà i Salvany, de la *Consueta de la iglesia de Sant Feliu Africà* (1898)–; i en segon lloc, d'una transcripció literal del text, més breu, del registre de defuncions que correspon al bisbe de Chantérac, a càrrec de mossèn Joan Baptista Ramoneda, vicari de la parròquia de Sabadell, amb la mateixa data de l'anterior. S'entén, doncs, que l'original francès, obra dels capellans del bisbat d'Alet, va ser traduït al català, molt probablement per Bosch mateix –que l'aprofita, en part, per a la *Memoria...*–, i després, al cap dels anys, retraduït al francès per l'abbé Lasserre o per algun dels seus col·laboradors a partir d'una còpia del registre parroquial del 1877. Tot i que no tenim la versió catalana (o castellana?) dels registres, si comparem la versió Lasserre amb l'escrit de *Memoria de las cosas notables...* de Bosch corresponent al 28 d'abril de 1793,

10 Vegeu, a propòsit del “jurament cismàtic”, les cartes de Fèlix Amat adreçades, l'any 1801, al pare Garcias, canonge del bisbat de Perpinyà, en què analitza les condicions en què es presta el jurament del clergat a la constitució republicana de França. El motiu d'aquestes cartes és sens dubte afavorir el retorn del clergat exiliat a les diòcesis franceses del sud. *Apéndice a la vida del Ilmo Señor don Félix Amat, arzobispo de Palmyra, que contiene notas y opúsculos inéditos*, Madrid: Imprenta de Fuentenebro, 1835. No fóra estrany que la doctrina d'Amat sobre aquesta qüestió, tal com es revela en aquestes cartes, influís al cap de més d'un segle l'acció de mossèn Lluís Carreras i Mas en els tractes amb la Segona República espanyola. Val a dir que Amat acollí a Tarragona, poc abans de la Guerra Gran, el bisbat de Tarbes, i que distribuï per les diòcesis catalanes gran part dels clergues exiliats. Però que, sobre la base del regalisme, promogué ja a partir del 1797 una entesa amb el Directori.

11 LASSERRE, *Recherches historiques sur...*, p. 204.

12 Ibídem.

13 Els obrers parroquials eren càrrecs de col·laboració amb la parròquia, exercits pels veïns benefactors.

14 Bosch mateix, i molt probablement el doctor Francesc Monblanch i el cirurgià Feliu Cruz.

15 En altres documents consta que arribà el dia 9 d'octubre.

veurem que coincideix sovint, tant en la disposició com, de vegades, en l'elocució, i sovint literalment, amb el text que presenta Lasserre. Aquest darrer, però, també tradueix al francès el text llatí que és dispositat, segons el costum, en una fiola al costat del cos jacent, mentre que Bosch el transcriu en l'original. Com a "Apèndix", Bosch transcriu a la *Memoria...*, el mateix dia, una biografia del bisbe d'Alet, visiblement traduïda del francès –que li devien proporcionar, doncs, els col·laboradors del prelat– i els dos epitafis llatins que han de ser gravats al panteó del bisbe d'Alet. Finalment, la *Memoria...* inclou també, en un full volander, una llista –al nostre parer incompleta– dels capellans "francesos" exiliats a Sabadell.

Traduïm del francès, doncs, i de manera més aviat literal, la relació completa de les cerimònies fúnebres del bisbe Charles La Cropte de Chantérac tal com apareixen consignades a les *Recherches historiques...* de l'Abbé Lasserre. Hem deixat els noms i cognoms, ni que siguin catalans, en la grafia de la versió francesa, tot i que de vegades és canviant. El document conté informació sobre aspectes de culte –es tractava visiblement de la cerimònia religiosa més imponent que mai s'havia celebrat a Sabadell– i també un nombre important de detalls sobre la jerarquització representativa de la vila i sobre els hàbits funeraris vigents a finals del segle XVIII. En segon lloc, compararem la relació que apareix a la *Vie abrégée...* amb el relat que fa Bosch i Cardellach a la seva *Memoria...* del mateix esdeveniment. Una superposició de tots dos textos ens permetrà de mostrar-ne les semblances i d'analitzar-ne sobretot les divergències, les quals, per si soles, mostren prou un seguit de marques ideològiques determinants en el pensament de Bosch.

Relació de la cerimònia fúnebre del bisbe Charles de la Cropte de Chantérac per part dels capellans d'Alet, extreta de les actes del registre parroquial de Sant Fèlix:

"Amb l'autorització de de l'Il·lustríssim senyor Bisbe de Barcelona, se li feren tots els funerals i exèquies deguts a la seva dignitat. S'exposà el seu cos al saló del casal Meca, on s'allotjava. S'alçà un altar a cada costat del túmul on hi havia el cadàver, i allà, durant tota la matinada del 29, se celebraren sense interrupció misses pel repòs de l'ànima del difunt. En aquests mateixos altars, la tarda abans, s'havien cantat les absoltes solemnes per part de la Reverenda comunitat del Rector i dels Preveres beneficiats de la vila; a més a més, tot el vespre, dos capellans francesos havien estat al peu del taüt recitant psalms adients a la circumstància. A les

deu del matí del dit 29, es portà el cadàver a la sepultura en pompa solemne. La processó sortí de la casa mortuòria, féu el tomb del gran arbre de la plaça i es dirigí a l'església. Al capdavant es trobava el pendó negre del sant Nom de Jesús, i després venien totes les atxes de les Confraries, i després la Creu enmig d'acòlits. Un cor de música i la Reverenda Comunitat cantaven alternativament el psalm *In Exitu Israel*. Després dels xantres venia el cadàver, amb el pas del Sant Sepulcre del Gremi de Teixidors. Els cordons, els duïen els quatre sacerdots més dignes de la diòcesi del difunt, que feien estada en aquesta vila; immediatament després venia el dol, presidit pel Dr. Sagimon Campdepadrós, prevere i rector de la present vila; darrere seu, dos capellans de la seva família acompanyats d'uns altres quinze capellans francesos, i després la corporació municipal, els obrers,¹³ i finalment moltes altres persones de distinció convidades expressament. Celebrà la missa mossèn Guillaume Fort, canonge teologal de l'església d'Alet, cantada solemnement per la capella de música de l'església de Sabadell, sota la direcció de Joseph Marinello. Finalment, s'acabà amb les absoltes de costum. A la tarda, el cadàver va ser examinat per dos metges i un cirurgià,¹⁴ i el van trobar encara flexible i amb color als llavis, i això cinquanta-set hores després de la mort i sense estar embalsamat. Cal destacar que havia perdut sang a conseqüència d'una sagnia que se li havia practicat nou hores després de la mort i que calgué tancar a causa d'un flux que s'havia produït trenta-tres hores després de la mort, perquè la plaga s'havia tornat a obrir en posar el cos al túmul i disposar la mà perquè la poguessin besar.

"El cos va ser sepultat al costat esquerre de la porta principal, en un panteó davant de sant Tomàs, i al taüt s'hi va posar una gran fiola de vidre amb la relació següent:

"Aquí descansa l'Il·lustríssim i Reverendíssim Sr. Charles de la Cropte de Chantérac, Bisbe i Comte d'Alet, a la França Narbonesa, el qual, nat de pares nobles i situat al capdavant de la diòcesi d'Alet, que administrava amb encert, per por d'esdevenir esclau d'aquella llibertat cismàtica que dia rere dia guanyava terreny a França, preferí fugir d'aquell reialme abans que no lligar-se i ensutzar-se amb un jurament sacríleg contra l'Església catòlica romana. Arribat a Sabadell el 6 de les Ides d'octubre de 1792,¹⁵ hi suportà l'exili amb pietat i coratge. Colpit per un dolor sobtat al ventre, que augmentà amb la notícia de l'assassinat del seu rei Lluís XVI i també de la matança de les ovelles que li havien estat confiades, s'adormí en el Senyor a l'edat de 70 anys, el 5 de les Calendes de maig de 1793, auxiliat

amb els Sagraments de Penitència i d'Extremunció, mentre la santa Església era governada per Pius VI, Sobirà Pontífex, Espanya per Carles IV, de Borbó, la diòcesi de Barcelona per D. D. Gavinus Valladares i Messid, Catalunya per Antonio Ricardas, aquesta parròquia per Sigismond Campdepadrós i aquesta ciutat per D. Joseph Puigjanez i Mata, lloctinent del Batlle. Fou solemnement sepultat el 3 de les Calendes de maig, segons les ordres del Reverendíssim Bisbe de Barcelona, per la reverenda Comunitat de sacerdots d'aquesta església parroquial i amb el concurs de vint-i-un capellans francesos i d'un gran nombre d'habitants que ploraven les virtuts i alhora la mort prematura del prelat. Celebraren misses de cos present, primer l'II-lustre senyor Guillaume Fort, canonge teologal, assistit pels senyors Etienne Lucet, arxiprest, i Bernard Ancens, i al mateix temps per altres sacerdots de la mateixa diòcesi que, alternant amb el cor de música d'aquesta església, pregaven a Déu amb instància, enmig de la solemnitat dels funerals pel repòs del difunt Bisbe. Aquest darrer setià Alet durant trenta anys, assidu del govern de la seva diòcesi, i deixà els pobres en dol pel record de la seva generositat. Joseph Juméa, Onuphre Villa i Mathieu Salas, Obrers d'aquesta església, li han dedicat aquest monument.”

“Aquesta és la transcripció literal conforme a la que es troba en el llibre de Consells de la reverend Comunitat de la parròquia de Sant Fèlix de Sabadell. De tot això dono fe, en la dita vila de Sabadell, el 12 de juny de l'any del Senyor mil vuit-cents setanta-set.

“Signat: Pierre Turul et Moragas
Sacerdot, beneficiat

“LOCO SIGILLI
Comunitat de Preveres de Sabadell”

“Jo, D. Jean-Baptiste Ramoneda, prevere i vicari parroquial de la vila de Sabadell, diòcesi de Barcelona, atesto i dono fe que en el llibre on es troben els noms i cognoms dels difunts, es llegeix la inscripció que segueix, transcrita literalment:

“A dos quarts de deu del matí del dissabte 27 d'abril de 1793, a la parròquia de Sant Fèlix de la vila de Sabadell, diòcesi de Barcelona, a l'edat de 70 anys aproximadament, morí l'II-lustríssim i Reverendíssim Senyor D. Charles de la Cropte de Chantérac, Bisbe d'Alet, del reialme de França. Rebé el Sagrament de la Penitència que li administrà el Reverend Aléxis-Gérôme Rolland, Rector de Vendémies,

del dit Bisbat d'Alet, i el Sagrament de Extremunció de mans del Reverend Dr. Sagimon Campdepadrós, prevere, rector de la dita vila de Sabadell. El cadàver del difunt va ser exposat el 29 del dit mes a l'església parroquial de la dita vila, al costat esquerre del Portal Major. Se celebrà un Ofici en correspondència amb la seva dignitat, amb deu atxes. No se sap que hi hagi testament de part seva en aquesta vila. De la qual cosa dona fe Dr. Sagimon de Campdepadrós, rector de la dita vila. A les cinc hores i un quart de la tarda del dilluns 29 d'abril de 1793 es disposà el cadàver de l'II-lustríssim i Reverendíssim senyor D. Charles de la Cropte de Chantérac, bisbe d'Alet, del reialme de França suara esmentat, al costat esquerre del portal de l'església parroquial de Sant Fèlix de Sabadell. Al taüt s'ha col·locat una inscripció llatina amb una fiola de vidre per la seva memòria, que *in pace requiescat*. Tot això en presència de mi, sotassinat, i dels RR. Etienne Lucet, arxiprest, Guillaume Fort, canonge, tots dos del Capítol d'Alet, Pierre Ancens, rector de Roquetaillade, Aléxis-Gérôme Rolland, rector de Vendémies, i d'altres sacerdots francesos del Bisbat d'Alet; i dels RR. Joseph Torras, Joseph Puigjanez, Miquel Busqueta, tots sacerdots de la present vila, i d'altres. De la qual cosa dono fe el dia i l'any susdit. D. Sagimon Campdepadrós, prevere, rector de la susdita vila de Sabadell. Cal referir que el dit II-lustríssim i Reverendíssim Bisbe d'Alet arribà a aquesta vila pels volts de migdia del dimarts 9 d'octubre de 1792. Valgui. D. Campdepadrós, prevere, rector de Sabadell.”

“Aquesta és la transcripció literal tal com consta al Registre de Sepultures de la dita vila de Sabadell. De la qual cosa dono fe, dotze de juny de l'any mil vuit-cents setanta-set.

Signat: Jean-Baptiste Ramonéda
Prevere susnomenat, beneficiat

“LOCO SIGILLI,
Parròquia de Sabadell”

Segons el relat dels sacerdots d'Alet presents a l'acte, la creu episcopal es va conservar com una relíquia i ornava la porta del Sagrari de l'Altar major de Sant Fèlix, probablement fins a l'any 1909, quan es va cremar l'església de Sant Fèlix, arran dels fets de la Setmana Tràgica.

Bosch i Cardellach, per la seva part, consigna a la *Memoria...*, el dia 27 d'abril de 1793, les circumstàncies de la mort del Bisbe de Chantérac, a dos quarts de 9 del



Fotografia 1. Ruïnes de la catedral d'Alet (Llenguadoc-Rosselló), confiscada, venuda i gairebé destruïda en temps de la Revolució Francesa. Fotografia de l'autor.

matí. Havent estat amortallat, al cadàver, poc després, “a la una del mitg dia se li observà en son pit i ventre algun calor. Lo metge Anton Bosch, que ho era d'ordinari del difunt, observà també alguna pulsació obscura i bastant flexibilitat [...] però al vespre disminuïí moltíssim lo calor i flexibilitat, i desaparegué la pulsació, per lo que se evidencià que era mort, i no resucitat com creya lo poble que concorria allí i publicaba ser-ho” (BOSCH, 2003, p. 171). El 29, també, la tarda de l'enterrament, en el moment de la sepultura, a les cinc, Bosch examina novament el cos i constata davant de testimonis que és encara flexible i que no presenta senyals de corrupció, com també consta al document de la *Vie abrégée*, però sense tants detalls. Estaven destinades, aquestes observacions fisiològiques anòmales, a fonamentar un culte posterior del bisbe de Chantérac? És força probable. En tot procés de beatificació, això serien elements preciosos, de vegades determinants. I de fet, aquest culte, a Sabadell, existí. Lasserre afegeix que, durant la guerra del Francès (1808-1814) i en algunes de les campanyes subsegüents, els soldats originaris d'Alet que van venir a Sabadell van observar amb emoció que els habitants de la vila reten veneració i culte al Bisbe difunt, cosa que ja havia constatat pocs anys abans la

duquesa d'Orleans, també refugiada a Catalunya pels volts del 1807: “(...) *l'Evesque d'Alet, lequel est mort ici, en Espagne, en odeur de sainteté: et offre, après sa mort, l'espectacle d'estre laissé dans un sanctuaire, à la vénération des fidèles, qui allument des cierges autour de son cercueil (...)*”.¹⁶

En canvi, el text de Bosch, que descriu l'enterrament prescindint d'alguns elements materials (el nom del psalm que es canta o del director de la capella de música, tot i que dóna l'arbre de la plaça com a “lledoner”), s'amplifica amb al·lusions reiterades a l'actitud displicent del rector de Sant Fèlix i de l'estament eclesiàstic sabadellenc envers els clergues francesos, una actitud que s'anirà accentuant els mesos següents i que Bosch recalca fins a extrems quasi malèvols en el seu dietari.

101

Pel que fa a la llista de clergues occitans establerts a Sabadell a partir de 1792, que Bosch havia escrit en uns fulls solts intercalats en el mes d'agost del 1793, la relació és visiblement incompleta, si fem cabal del recompte de 21 capellans que dóna la *Vie abrégée*... per al sol bisbat d'Alet en el decurs de la cerimònia fúnebre. (A més d'aquests capellans d'Alet, Bosch relaciona preveres d'altres bisbats veïns: Miralpeix, Pàmies, Perpinyà, etc.) (BOSCH, 2003, p. 233-235). L'encreuament de les diverses fonts consultades ens ha permès d'identificar vint-i-sis capellans, a més de diversos caputxins. D'altres capellans d'Alet residien, però, a fora vila, en una “bourgade”, segons confirma el canonge Sabarthès a *Histoire du Clergé de l'Aude de 1789 à 1803, répertoire onomastique*.¹⁷ Molt probablement -si la nostra premissa és certa- a l'actual masia de Can Deu, casa pairal dels Amat de Palou. Entre aquests capellans residents a fora vila hi hagué potser mossèn Antoine Bigou, rector de Reinas (en francès, Rennes-le-Château), que volgué tornar a França, segons sembla, el mes de març de 1793, però que morí al cap de pocs dies a Cotlliure, aleshores en mans de les tropes castellanes. D'aquesta manera, amb aquest personatge que passa d'esquitllentes per la història, s'obria l'epíleg del tresor amagat de Charles de la Cropte de Chantérac, tresor llegendari procedent del bisbe Pavillon i potser del príncep de Conti, o potser encara de temps dels càtars, i aleshores es tractaria d'un tresor espiritual... Un darrer document anomenat “Certificat de Sabadell”, emès per Charles La Cropte de Chantérac poc abans de morir, ens proporcionarà matèria per a nous estudis sobre aquesta qüestió. ●

16 LASSERRE, *Recherches historiques sur...* op. cit., p. 206.

17 Antoine SABARTHÈS, *Histoire du Clergé de l'Aude de 1789 à 1803, répertoire onomastique*, Carcassona: Roudière, 1939.